

Prof. Jiří Vernadskij:

„Dikaja vira“ a „ljudskaja vira“ v staroruském právu.

V »Ruské Pravdě«, známé památce staroruského práva, věnuje se dosti místa zvláštnímu druhu »viry« (peněžité pokuty za zabití, srov. německé »Wergeld«); tento druh viry v mnohých opisech »Ruské Pravdy« — Trojickém, Karamzinském a jiných — nazývá se »dikaja vira«. Termínu tohoto jest užito v »Ruské Pravdě« tam, kde mluví se o viře placené obcí, verví, »ljudmi« (lidmi).¹⁾ Na základě toho utvořen byl badateli závěr, že »dikaja vira« jest pojmenování zvláštního druhu viry, a to té viry, kterou platí ne zločinec sám, nýbrž obec.²⁾ Termín řečený zdál se býti podivným a působil rozpaky, ale nicméně do nedávna udržel se v dějinách ruského práva. Ostatně někteří badatelé pokoušeli se najíti výkladu odstraňující termín »dikaja vira«. Tak Mroček-Drozdovskij poukázal na to, že již Kalačovem zaznamenán byl zajímavý variant příslušného místa »Ruské Pravdy«, kde v některých opisech místo »dikaja vira« jest psáno »ljudskaja vira«.³⁾ Potom na tentýž variant poukázal Barac ve svém díle o smlouvách Rusi s Byzancí. Tehda Baracem objasněna byla tato ljudskaja vira« jako vira, kterou platí »ljudi« (lidé), t. j. jako »obecní vira«.⁴⁾

Nový výklad navrhl Dr. L. K. Goetz v III. svazku své knihy o Ruské Pravdě.⁵⁾ Dr. L. K. Goetz sblížil »ljudskou viru« s anglosaským »leòdgeldem⁶⁾ a staroseverským »mangialdem«, v staro-

1) Podle vydání Sergějeviče — III red. st. 5—10.

2) Srov. Vladimírskij-Budanov, Obzor istoriji russ. prava, vyd. 6., str. 327.

3) Učenyja Zapiski Juridičeskago Fak. Mosk. Univ., sv. 26., str. 26., K a l a č o v Predvaritel'nyja juridičeskija svěděníja dlja polnago objasněníja Russkoj Pravdy, § XC. Srov. G o e t z. Das Russische Recht, Bd III (Stuttgart, 1912), str. 49.

4) B a r a c, Kritiko-sravnitel'nyj analiz dogovorov Rusi s Vizantijeju. (Kijev 1810), str. 207. Viz Goetz, ibidem.

5) Viz podrobnou vědeckou recenzi prof. K. K a d l e c e ve Sborníku věd právních, roč. XIV., seš. 3—4.

6) Od slova leòd = starohornoněmecké liut, lidé; Goetz, Das Russ. R., III, 48.

německém právu s »Mannbuße«, t. j. peněžitou náhradou za muže, »ljudina« (prostého člověka). Takto »ljudskaja vira« jest ta vira, která platí se za zabítí »ljudina« (prostého člověka), muže.⁷⁾ Výklad Goetzův se zdarem objasňuje původ termínu »dikaja vira«, vzniknuvšího přepsáním opisovače. Nicméně tento výklad neodstraňuje všech pochybností spojených s chápáním odpovídajících si statí Ruské Pravdy a se své strany vyžaduje doplňujících poznámek.⁸⁾

V statích »Ruské Pravdy« v »diké« nebo »ljudské viře« matou se dva pojmy: 1. vira za zabítí prostého, člověka: pakilj lju din, to 40 griven (»pakli je to prostý člověk, tehda [platí se] 40 hřiven) — stať 5., 2. vira, kterou platí lidé: »za razbojnika ljudi ně platat (»za loupežného vraha lidé neplatí«) — stať 10.;⁹⁾ »aže kto ně vložitjsja v dikuju viru, tomu ljudi ně pomagajut, no sam platit« (jestliže někdo nevejde v »dikou viru«, tomu lidé nepomáhají, ale sám platí«) — stať 11. Mezi těmito dvěma pojmy pohybuje se veškerý smysl těchto statí. Postup myšlenek v nich jest tento. Nejdříve mluví se o zabítí »v razboji« (t. j. při loupežné vraždě), t. j. při vraždě předem promyšlené (stať

7) Srov. Schroeder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte (1919) str. 87.

8) K dalšímu uvažování upozorňuji na souhlasné statí R. P. podle Trojického spisu (III red. stať 5.—II.):

„5. О убийствѣ. Аже кто убить княжа мужа въ разбои, а головника не ищуть, то виревную платити въ чьей же верви голова лежить, то 80 гривенъ. Пакиль людинъ, то 40 гривенъ.

6. Которая ли вервь начнетъ платити дикую виру, колико лѣтъ заплатитъ ту виру, занеже безъ головника имъ платити.

7. Будеть ли головникъ ихъ въ верви, то зань къ нимъ прикладываетъ, того же дѣля имъ помогати головнику, либо си дикую вѣру.

8. Но сплати имъ вообчи 40 гривенъ, а головничество самому головнику. А въ 40 гривенъ ему заплатити изъ дружины свою часть.

9. Но оже будеть убилъ или въ свадѣ или въ пиру явлено, то тако ему платити по вервиньнѣ, оже ся прикладываетъ вирою.

10. Оже станеть безъ вины на разбои. Будеть ли сталь на разбои безъ всякой свады, то за разбоиника люди не платять; но выдадять и всего с женою і съ дѣтми на потокъ и на разграбление.

11. Аже кто не вложитъся въ дикую виру, тому людье не помагють, но самъ платить.“

9) Srov. II. red. st. 1: „Аже убють огнищанинъ въ обиду, то платити за него 80 гривенъ убойци, а людемъ не надобѣ.“

5.—8.); pak o zabití »při hádce nebo hostině« (»v svadě ili v piru javleno«) (stať 9.), potom, jako o nejtěžším zločinu mluví se o vraždě spáchané »na razboji bezo vsjakoja svady« (»při loupeži, nikoliv v hádce«) — stať 10.; zvlášť jest poznámka o tom, kdo nevejde v dikou viru.

Budeme uvažovati ze začátku zvlášť o první skupině stať. Tu možno opět rozdělití ve dvě podskupiny myšlenek: 1. první podskupinu o tom, kdo je zabit — zda knížecí muž či »ljudin« (prostý člověk) (stať 5.); 2. druhou pak o tom, jak platití viru, a kdo jí má platití (stať 6.—8.), jinými slovy o odpovědnosti obce. —

Celá otázka o »diké« viře jest soustředěna ve druhé podskupině. Dělení na stať, jak známo, není v originále samém, nýbrž je dílem učenců-badatelů (v daném případě Sergejevičovým).

Proto možno uvažovati o spojitosti slov a myšlenek, nehledíc na podmíněčné dělení na stať. Jest nepochybná zejména umělost dělení Sergějevičova jedné a téže myšlenky na dvě stať: sedmou a osmou.¹⁰⁾ Mluví se tam o tom, aby obec pomáhala vrahu (»golovniku«) platití »ljudskou viru«; takový jest smysl spojené sedmé a osmé stať; (togo že dělja im pomogati golovniku ljubo — si — dikuju [t. j. ljudskuju] (no) splati(ti)«.

Takovým způsobem všechno závisí na smyslu termínu »ljudskaja vira«. K správnému chápání tohoto termínu jest třeba mítí na zřeteli, že všechen souhrn myšlenek obsažených v šesté až osmé stať má objasňovati stať pátou jednající o tom, kdo jest zabit. Pátá stať, jak již bylo řečeno, určuje dva druhy zabitých: 1. knížecího muže a 2. »ljudina« (prostého člověka). Vztahuje se souhrn stať šesté až osmé k oběma druhům zabitých, jinými slovy řečeno, k celé stať páté anebo jen k jedné z jejích částí? Pravděpodobnější jest předpoklad, že k celé. Není příčinou domnívati se, že by odpovědnost obce vztahovala se jen k případu zabití prostého člověka. Jest zřejmo, že obec platí nejen za zabití prostého člověka, nýbrž i za zabití knížecího muže. Jestliže však stať 6.—8. vztahují se k celé stať páté v jejím

¹⁰⁾ Kalačov a Vladimírskij-Budanov nerozdělují stať 6.—9. (Srov. rukopis Trojický a Karamzinský podle vyd. H. Jirečka a Vlad.-Budanova, stať 4.)

plném znění, proč v nich mluví se o »ljudské viře«, t. j. o viře za zabítí »ljudina« (prostého člověka)?

Souhrn statí 6.—8. může se rozdělití na dvě části: 1. stat šestá a prvá polovina sedmé (končíc slovy: zaň k nim prikladyvajat») mluví o lhůtě zaplacení viry obcí v závislosti na tom, musí-li obec platití za nepřítomného vraha (»golovníka«) — v tom případě výplata rozvrhne se na několik ročních lhůt, — nebo je-li vrah (»golovník«) přítomen a »prikladyvajat« (přidává) k tomu co platí obec — v tom případě lhůta se nepředpokládá. 2. Druhá polovina sedmé statí a stat osmá mluví o zaplacení »ljudské viry« ve výši 40 hřiven a o zaplacení »golovníčestva« (pokuta za hlavu).

V páté statí předem určují se dva rozněry viry: 1. dvojité ve výši 80 hřiven, 2. obyčejný »ljudskoj« ve výši 40 hřiven. V následujících statích o dvojité viře již se nemluví. Stat šestá až osmá v prvě své části (podle výše určeného rozdělení souhrnu šesté, sedmé a osmé statí) mluví o vztahu obce k placení podle toho, byl-li přítomen či nepřítomen zločinec; v druhé části souhrnu těchto statí mluví se jen o »ljudské viře« a nikoliv o dvojité viře. Dvojitá vira ve výši 80 hřiven rozhodně mizí v řádcích šesté až osmé statí. Proč a kam mizí? Zdaž nelze stopy její hledati v golovníčestvě osmé statí? Dvojitá vira v páté statí může se zobraziti ve formě $(a + a)$; suma předepsaná osmou statí jest součtem $(a + a_1)$, při čemž znakem a_1 se vyznačuje golovníčestvo; učiníme-li však předpoklad, že $a = a_1$, t. j. že »golovníčestvo« rovná se »ljudské viře«, tu druhý součet rovná se prvému.

Golovníčestvo vůbec jest neurčitou sumou. Jsou zprávy o tom, že »golovníčestvo« rovná se poloviční viře. Tak čl. 29. (III. red.) o poluviře, placené v případě vážného zmrzačení, určuje utrpěvšímu zmrzačení (»tomu za věk«, »tomu za zmrzačení«) polovici poloviční viry, t. j. 10 hřiven. Nicméně nelze tvrdití, že tato proporce dodržovala se při každém případě vybírání viry — za zabítí i za zmrzačení. Golovníčestvo mohlo být různým podle příslušnosti k té či druhé třídě obyvatelstva. Kníže měl příčinu určovati golovníčestvo jen pro svou družinu a své lidi. Na dvojitou viru za zabítí knížecího muže (stat 5.) možno hleděti jako na viru za zabítí »ljudina« (prostého člověka) plus »golovníčestvo« (pokutu za hlavu) knížeti ve výši »ljudské viry«.

Takovéto složité sestavení dvojitě viry za zabití knížecího muže hotov jest uznati prof. Goetz v příslušných statích druhé poloviny kratší Ruské Pravdy (II. 1, 2, 4 a 5). Vzhledem k širší redakci R. P. prof. Goetz přidržuje se názoru, že v jejích statích doslovně mluví se o dvojitě viře, golovničestvo pak že třeba chápati jako zvláštní pokutu.¹¹⁾ Leč smysl statí šesté, sedmé a osmé, jak výše bylo řečeno, poukazuje na něco zcela jiného. Zcela pravděpodobným pro širší redakci R. P. jest složité sestavení dvojitě viry: vira plus golovničestvo, při čemž golovničestvo co do výše rovná se »ljudské viře«; $a = a_1$ tedy $a + a_1 = a + a$. Polovinu této dvojitě viry, tedy »ljudskou viru« dávají lidé (ljudi), obec, druhou pak polovinu platí sám zločinec (golovník). V případě pak zabití nikoliv knížecího muže, nýbrž »ljudina« (prostého člověka) výše golovničestva »Ruskou Pravdou« se neurčuje, neboť kníže nemá na něm nějakého zájmu. Proto také osmá stat neurčuje jeho výši, ale mluví o golovničestvě vůbec.

Při takovém chápání vyjasňuje se také smysl »ljudské viry«. V této viře spojují se pojmy, které jsem dříve uměle rozdělával. Tato »ljudská vira« v páté statí označuje jak viru za zabití »ljudina«, tak i viru, kterou platí lidé, obec (připomeňme si, že golovničestvo platí sám zločinec). První význam »ljudské viry« (leōdgeld) pravděpodobně jest prvopočátečním významem, druhý pak jest pozdějším významem rozvinuvším se na základě praxe vybírání vir. — Tak »ljudskaja vira« (leōdgeld) přeměnila se ve viru placenou lidmi a potom přepsáním opisovače vznikla z ní »dikaja vira«. Nicméně, zdá se mi, že nelze se zbaviti termínu »dikaja vira« pouhým odvoláním se na přepsání opisovače. Přepsání svědčí o tom, že již v XIII. století termín »ljudskaja vira« nebyl běžný, ale kdyby vzniknul termín »dikaja vira« byl zcela nesrozumitelný, sotva by byl vyšel z pera opisovače, a tím spíše sotva by se byl rozšířil na veliký počet opisů R. P. Při tom s termínem »dikaja vira« potkáváme se nejenom v R. P.; on přešel také v Novgorodskou kroniku pod rokem 1209. Veliké rozšíření termínu »dikaja vira« nutí nás předpokládati, že zde neběží jenom o náhodné přepsání, ale že vzniknul termín měl jakýsi smysl. Jaký? Poukáží na to, že slovo

¹¹⁾ Goetz, Das Rus. R., sv. II, str. 183 a III, str. 26—27; IV, 134, 149.

Poznámky ku přípravě leteckého zákona.

»dikij« mělo v ruském jazyce, alespoň v pozdějších dobách, jeden význam, který může býti aplikován v otázce, o které uvažujeme. »Dikij« (divoký) v XVIII. st. znamenalo tolik co »šeryj« (šedý)¹²⁾ Užitím tohoto výrazu obdržíme obecní »šerou« viru paralelní s pozdějšími »černými« volostmi a setninami, »běloměstci« a jin.

Vývoj termínu, připustíme-li tento význam slova »dikij«, byl by takový: 1. první stupeň — »ljudskaja vira = leôdgeld; 2. druhý stupeň — »ljudskaja vira« = obecní vira, 3. třetí stupeň — »dikaja vira« = »šeraja« vira, obecní vira.

V každém případě právě ve stálosti chyb opisovače musí býti jakýsi skrytý, rozumový smysl.

Prof. dr. Hobza:

Poznámky ku přípravě leteckého zákona.

O letecké právo vnitrostátní nebylo u nás dosud valného zájmu, ačkoli praktická potřeba volá již dosti dlouho po vydání leteckého zákona. Je s podivem, že jsme vydrželi bez vlastního leteckého práva přes pět let, ačkoli pravidelná letecká doprava, která je u nás zavedena, vyvolává stále četné sporné otázky, pro jichž řešení schází bezpečný základ zákona. Jde o nový právní obor, jenž vyžaduje nových hledisek a nových institucí. V cizině věnují se právníci s velkým zájmem problémům leteckého práva a ulehčili značně zákonodárci nesnadnou práci tím, že v odborné literatuře podrobili základní otázky leteckého práva zevrubným úvahám a vědecké kritice. My nemáme za sebou, bohužel, takových odborných prací a jsme tudíž poukázáni skoro výhradně na cizí literaturu a na cizí zkušenosti. Ale těchto dbáti musíme, máme-li posloužiti svému lelectví a svému státu. Náš čl. letecký zákon musí státi na výši doby a býti založen na důkladném studiu cizího práva jakož i správném odhadu státních potřeb v rámci světové letecké služby.

Za takového stavu lze jen vítati u nás každý literární příspěvek k nauce o leteckém právu, předpokládaje, že spočívá na zna-

¹²⁾ Na př. šedé šaty — »šaty »diké« barvy« v deníku A. J. Iljina. (Rukopis Včrej. knihovny v Petrohradě O. I. 69. — Srov. francouzské fauve.)